

A TÁRSADALMI FORRADALOM.

(Befejező közlemény.)

Már most a szociálisták konokul állítják, hogy a tőkének ezen cseréjében az egyik fél mindig vesztes, az t. i., a ki a munkát vagy annak termékét adja, miután a munkás élete fentartása végett kénytelen a vásárral, míg a tőkepezes nem az. E feltevésnek ugyan már azon közgazdasági igazság is ellene mond, mely szerint kereslet és kínálat két különböző oldala azonegy dolognak, miután ugyanazon piacon minden eladó egyszersmind vevő és megfordítva. A timár bőrt ad el, hogy csizmát vagy kabátot vehessen, a gyáros munkaerőt vesz, hogy azt a productumban ismét eladhassa. Minél magasabb árban tartja a timár a bőrt, annál drágább a csizma és minél magasabb a munkabér, annál drágább a gyári áru. De lépünk mindazonáltal a szociálista argumentumok terére. E szerint a tőke, gyári és másnemű nagyobb vállalkozásokkal megfojtja a kisipart s megfosztja a munkást annak lehetőségétől, hogy készítményeit maga bocsássa áruba s a nyereség is ő neki jusson. A munkást pedig a megélhetés vaskényszerűsége arra utalja, hogy a tőkét potom áron szolgálja.

E feltevés csak akkor válhatna be valóságnak, ha a tőke nem volna utalva arra, hogy munka által szakadatlanul reproducálja önmagát, s ha e munkaerő nagyobb mennyiségben kínálkoznék, mint a mennyi szükséges ahoz, hogy a tőke folytonos cseréje termékekkel fentartassék.

Azt már láttuk, hogy a tőke önfentartás céljából csak a munkából élhet, de ha közelebbről vizsgáljuk ezen reproductió menetét, arról győződünk meg, hogy ezen újra termelés nem csak egyszeres, hanem a tőke nagyságához és a csere élénkségéhez képest évenként többszörös s a míg az év végén talán megnövekedve, talán meg-

apadva csak egyszeres alakjában marad fen a kibocsátó kezei között a tőke, a munkások között többszörös alakjában szerepel. Ha például 10 ezer forinttal kezdek valamely gyáruzemet s ennek megfelelő árúért az évnek már három első havában ez összeget munkadíjra fizetem; az árúkat értékesítvén, ez évben még háromszor adom ki ugyanazon összeget, s így a munkások kezei közé megfelelő munkáért 40,000 forint kerül. Ellenben magam, a vállalkozó az év végén is csak az eredeti 10 ezer forintra és azon nyereségre számíthatok, melyet jó számítás és szerencsés conjecturák között a munkatermék visszacszerelésénél nyerhettem. A mig tehát ugyanazon tőke a munkások között megnégyszereződött alakban forog, s e mellett ők a kialakult munkadíjból nem is veszíthetnek, a vállalkozónak csak egyszeres alakjában marad meg épen olyan kilátásai között a nyereségnek, mint a veszteségnek. Ha már most ehhez még hozzáadjuk, hogy a munkások közé jutott 40 ezer forint ismét más munkásokat fog arra buzdítani ugyanazon egy év leforgása alatt, hogy olyan cikkekkel állítsanak elő, a melyek a munkások egyéni és családi szükségleteinek kielégítésére alkalmasok, az előbbieket pedig e fogyasztási cikkek előállítására végett ismét más és más munkásokat díjaznak ugyanazon egy tőkéből, — világos, hogy egyetlen kis tőke hosszú láncolatban ad foglalkozást, kenyeret az embereknek és egész sorozatát idézi elő a tőke eredeti nagyságának megfelelő productumoknak.

Bármely úton jövedelmeztesse a tőkepénzes vagyont, ezen szerepét, mint említők, ki nem kerülheti. Ha valamely bankhoz adja a kamatozásra, innen veszik kézbe az iparosok, kereskedők, vállalkozók a kik produktív munkára fordítják. Ha egy gépgyáros vette például kölcsön, ugyanazon összeg talán ugyanazon évben többszörösen produktív alkotásra indítja, nem csak e gyár munkásait, hanem a nyers anyag előállítására végett a vas és rézbánya vállalkozót, ez a bányamunkásokat, a bányászathoz szükséges szerszámok és gépek készítőit, mindhárom helyen a munkások ruházatának, butorzatának elkészítésével, elárúsításával foglalkozó iparosokat és kereskedőket s ezeknek segédmunkásait, a munkások táplálékának előállítóit, árusítóit, ezeknek munkásait, s így tovább hosszú láncolatán a munkájuk után élő embereknek talán tizszer, huszszor annyi értékkel bíró munkatermék hozván létre egy bizonyos idő alatt, mint a mekkora az eredeti tőke volt. Minél gyorsabb pedig az árucseré, annál nagyobb ezen ér-

tékproductió száma. Ime ebben rejlik a tőkének egyik csodálatosan áldásos befolyása

Ne feledkezzünk meg azonban egy másik irányu hatásáról sem. Svájcban például, a hol a mostoha föld bármily munkásság daczára sem bírja táplálni a rajta élő emberrajt, egész vidékek az óragyártásból élnek, s távoli világrészeket látnak el időmutatóval. A ki ezen cantonokban az óra egyes részeit a munkásoktól beváltja, s mint kész órát a világ különböző órásainak bizonyos határidőre eladás végett kikölcsönzi, tőke felett rendelkezik, melylyel legyőz két olyan tényezőt, a mi felett a vagyontalan munkásnak nem volna hatalma, t. i. az időt és tért. Ha a tőke nem csatlakoznék ez iparághoz, a legközelebbi piacon, a melylyel a munkás érintkezhetnék, csak igen kevés órára volna szükség, s így csak néhány munkás foglalkozhatna ez iparral, de nem volna így lehetségesa munkafelosztás sem, minek folytán az órák rosszak és olyan drágák volnának, mint voltak pár századdal előbb, amikor csak egyes mesterek foglalkoztak ez iparral, s a mikor épen e miatt az órakereslet is olyan szűk térre szorítkozott, hogy csak fejedelmek viselhettek zsebórát. A tőke ekkor segítségére jött e foglalkozásnak: felosztotta a munkát s ezzel lehetővé tette az olcsó előállítás, s ugyanakkor a sziklák közt élő iparos életének fentartására összegyűjtötte óravásárlónak az egész művelt világot. Az óragyártás alapelvén nyugszik az egész gyáriparnak ezerféle ága, ösmeretlen és soha nem is képzelt foglalkozást adván ezereknek és ezereknek, távolabbi vidékeken kutatva fel a munkás javára a fogyasztót. A falusi kovács, a ki tőke nélkül munkálkodik, egyszersmind lakatos és borbély egy személyben, s minden vidéki iparos ezermester. Minél többféle pedig az iparosnak a foglalkozása, annál kevesebb a kenyere, mert a tőke nem szerez neki időt egynemű cikkek felhalmozására, s nem futja be helyette a tért a felgyült áruk fogyasztóinak felkeresésére. Így szaporítja meg tehát a tőke az iparágak, de egyszersmind a foglalkozók számát.

Ha most végig tekintünk az egymástól így élők sorozatán és az emberi tevékenység ama sokféle ágain, melyet csekély tőke is önmagáért a társadalomban felébreszteni kénytelen, alig látszik valószínűnek, hogy a tőkével szemben a munkaerő akkora feleslegben volna, hogy a munkás osztály kénytelen elfogadni olyan díjazást, milyet a tőke önkényüleg elébe szab.

Mindazonáltal ezen eshetőség sem elméletileg, sem gyakorlatilag

nincs kizárva. Képzeltető csekély tőke, vagy a tőkének vállalatoktól és kikölcsönzésektől való tartózkodása, s ezzel szemben felesleg kínákozó munkaerő. Ez egészen az illető ország viszonyaitól függ. Van mindazonáltal az e tekintetben feuforgó állapotoknak világosan beszélő jele, s ez a kamatláb. Miután a kamat azt mutatja, hogy a tőke használatáért mekkora részét kénytelen a munkás készítményeinek a tőketulajdonos részére kiszolgáltatni, a magas kamatláb, a tőke utáni keresletet és azon kényszerűség mértékét jelzi, melylyel a munka a tőke szolgálatára van szorítva. A kamatláb magasságát ideiglenesen fentarthatják ugyan jövedelmes vállalkozások és nagymérvű befektetések is, a mi éppen a fennebbinek ellenkezőjét, t. i. élénk munka-keresletet jelez, de ezen állapotot egy részt maga a tőketermelés, másrészt a tőke áramlása a nyereséggel kecsegtető pontokra csakhamar megszünteti. A magas kamatlábnak lehet ugyan oka a vidék néptelensége, a közlekedési eszközök hiányossága is, de ezen helyeken meg nincsenek modern socialisták. Viszont sűrű népesség mellett lehet a politikai és üzleti viszonyok megbizhatatlansága az ok. Ez állapotot azonban fentartani a tőkének egyáltalán nem érdeke.

Mindent tekintetbe véve, a kamatláb legbiztosabban jelzi a munkások felett a tőke hatalmát. Ha a gyáros tetemes nyereséggel dolgozik, a tőke az e nemű vállalatokhoz fordul és felhátgatja a munkabért, de leszállítja a verseny által rövid időn a nyereséget is s a kamatláb mindig megmondja, hogy valamely országban a termelő munkának körülbelül milyen része kecsegtetheti a tőkét, mert a mint már fennebb kimutattuk, minden kamatozó tőke munkások kezén fordul meg. Minthogy azonban élénk forgalom mellett ugyanazon tőke igen sokszor fordulhat meg egy év alatt a munkából élők között, a kamat csak jelzi, de számokban nem fejezi ki a munkaerő adózását a tőke használatáért. Ha ugyanis egy bizonyos tőkét, melyért 4 százalék kamatot fizetek, vállalatomban egy év leforgása alatt négyszer forgatok meg, természetesen a tőkének egyszeri reproductiója termékekben nekem csak egy százalékba került s így a megfelelő munkának egy százaléka fedezi a kamatot, ha ellenben egy évben csak egyszer forgathatom meg a tőkét, a végzett munka 4 százalékát kell a kamatra fordítanom, s így a munkás is csekélyebb javadalmazásban részesülhet. Vagy még közelebről tekintve e jelenséget. Feltéve, hogy ezer forinttal, mely 6%-ot követel, a kőszénbányában

havonként 2 ezer métermáza szenet állítatok elő, melyet következetesen elárusítván, egy évben 12 ezer forintot veszek be. Ezen bevételből csak 60 forintot kell fizetnem a kamatba, s így ezen célra az egy évben 400 frt bérért dolgozó munkás jövedelméből csak 2 forintot kell visszatartanom. Ha azonban ugyancsak ezen egy ezer forinttal földet művelek, melynek termékében csak egyszer forgathatom meg a tőkét, a 400 frt munkabéren vagy ennek hozadékán 24 frtot kell vennem a kamatba, s e mellett a mellékkörülményektől eltekintve ugyanazon összeggel csak egy tizenketted részét foglalkoztathattam a köszénbányánál alkalmazott munkaerőnek. Egy tisztán földműves országban tehát az élénk termelésü és gyors cseréjü iparos állammal szemben hasonlíthatatlanul nagyobb tőkére van szükség ugyanakkora munkaerő foglalkoztatására, s nem tekintve, hogy még ezen alkalmazás is az évnek csak bizonyos szakára szorítkozik, még ugyanazon kamatláb mellett is többszörösen magasabb kamat nyomja a munkát. Minthogy azonban még a befektetés credménye is bizonytalanabb és a tőke kereslete is nagyobb, rendszerint a kamatláb is magasabb. Ezért mondók, hogy a kamatláb csak jelzi a tőkének a munkán fekvő terhét, de annak nagyságáról nem ad tiszta fogalmat. Bizonyosra vehető azonban, hogy csak igen csekély különbség is a kamatláiban tetemesen megtöbbszörözött mennyiségben veendő fel a munkás osztály terhére vagy könnyebbségére.

Már most ezen közgazdasági igazsággal szemben mit tapasztalunk?

Azt, hogy a nyugati államokban, a hol a gyáripár a legfejlettebb, az áruforgalom a legélénkebb, a legalacsonyabb a kamatláb, tehát a munkásosztálynak azon megbecsülhetetlen előnyökkel szemben, melyekben a tőke jóvoltából részes, legkevesebb oka van arra, hogy a kamatok miatt a tőke zsarnoksága miatt panaszkodjék. A nemzetgazdasági erők és ellentétes érdekeknek hatalmas harcza itt hat a legesodálatosabb módon az emberi munkaerő javára, mert nemcsak azért lesz nagyobb a munkakereslet, mivel nagy a jövedelmezést kereső milliók száma, hanem minél nagyobb jövedelmet kergetnek e milliók, annál gyorsabb az áruk cseréje s ennek következtében minden egyes millió hevesebben többszörözi a munkás kezei között önmagát, még pedig aként, hogy a munkást e megsokszorozódott milliókért is csak egy milliónak kamatja nyomja. Egy vállalat pél-

dául, mely a termékek folytonos elárúsítása mellett tizszer képes megforgatni 100 ezer forintot, mely után 3 százalékot fizet, azon helyzetben van, hogy a 300 frt fizetéssel alkalmazott munkás terhére egész éven át e czimen csak 90 krt számítson fel. Ezen 90 krral lehetségessé van téve ezen vállalatnak, hogy egy embernek egy egész éven át kenyeret adjon. Szigoruan véve tehát a munkásnak az ő 300 frt alapértéket képviselő productumain felül egy év alatt még 90 kr értéket kell termelnie azért, hogy a tőke neki foglalkozást ad, hogy a tőke segítségével fenttarthatja életét. Hogy ezután a munka productuma milyen üzleti viszonyok közt értékesíthető, vajjon az eredeti vállalkozó nyer-e vagy veszít rajta, ez a gyártulajdonos élelmességén, szerencsésén kívül számos tényezőtől, találmányoktól, a mutakozó szükséglettől, a piacra kerülő productum mennyiségétől, szóval mindazon közgazdasági okoktól függhet, a melyek hol válságokat, hol lendületet idéznek elő a termelésben, de az mindenkép bizonyos, hogy azon esetben, ha e 90 kron felül a munkás keresményén a vállalat állandólag sokat nyerhetne, természetszerűleg, az ehez hasonló vállalatokra irányulna minden tőke, mely kevesebbel beérni kénytelen, s rövid vártatva a verseny ezen ág nyeresményét is a kamatok körül ingadozó rendes színvonalra szállítaná le.

Ilyképpen ott, a hol a kamatláb olcsó, rendes körülmények között szólani sem lehet munkaerőfeleslegről, a hol pedig felesleg nincs, viszont arról sem lehet szó, hogy a tőke önkényüleg határozná meg a munka díját. Általánosan elősmert nemzetgazdasági jelenség, hogy a nyugati államokban a tőkekamat folyton esésben, a munkadíj rohamos emelkedésben van. Levi Leone 1851-től 1883-ig egy munkáscsalád évi átlag jövedelmének emelkedését 650 frtról 1.036 frtra teszi. Giffen Róbert pedig 1830-tól 1880-ig a munkabérnek 70 százalékkal való emelkedését mutatja ki, s Párisban a vakoló kőművesek napi munkabére 14 frk, az ipari munkások túlnyomó részének napi keresménye 8—12 frankra emelkedett, míg ugyanekkor némely élelmi czikk ára, mint a húscsekély emelkedést, másoké, mint a gabona, némi esést, néhol állandóságot, a többi szükségletek, mint a ruházat, butorzat, gyermekneveltetés, a lakást kivéve, hatalmas árcsökkenést mutatnak, világos és kézzelfogható tanuságául annak, hogy a munka hatalma fölébe emelkedett a tőkének, s a mint azt a fejlődésnek természetes menete követeli, minden földi jónak

legfőbb forrása: a munkaerő válik legbecsessebb kincsévé az emberi társadalomnak. De miként is lehetne ez másképpen, a mikor, ha azt tesszük fel, hogy csak négyszer fordul meg egy évben a társadalom kezén a kamatozásra kibocsátott tőke, akkor egyetlen milliárd 400 frt évi fizetéssel 10 millió munkásnak ad foglalkozást!? Ha már most tekintetbe vesszük, hogy egyetlen művelt nemzetnek sincs 10 millió olyan tagja, a ki munkával keresi kenyerét, még ha a szellemi munkásokat is e számba vesszük; ha tekintjük továbbá, hogy Angliának 50—60 milliárd frankja, Franciaországnak 20 milliárdja van kölcsön kiadva csak a külföldre, s az egy milliárdot meghaladja, a mit a közelmult kiállítás alatt az idegenek csak Páris városába vittek, s az angol királyság lakóinak évi jövedelmét 15 milliárdra teszik, a mi 3 $\frac{1}{2}$ %-kal 500 milliárd forgalomban levő tőkét jelent — könnyen eldönthető vajjon a munkaerő, vagy a tőke van-e a nyugati népeknél feleslegben, s melyik fél van inkább a másikra szorulva?

Ugyde a szociálisták erre azt válaszolnák, hogy mindez csak theoria, egészen más az élet. A munkás sorsát nem elméletekből, hanem a kézügyben fekvő köznapi tapasztalatokból kell megítélni, s ekkor meggyőződünk róla, hogy a jelenlegi iparszervezet, melyben senki sem állít elő olyan terméket, a minek maga hasznát vehetné, mély nyomornak és a szenvedések láncolatának forrása. Lassale és Marx szerint a tőke leleményessége kifogyhatatlan a munkaerő feleslegessé tételében és az alkalmazott erő kiaknázásában. A végtelenül szaporodó és többnyire szabadalmazott találmányok biztosítják a tőkepenészekből alakuló társulatokat arról, hogy kevés munkaerőt alkalmazva nagy nyereséyekre tehessenek szert, a furfangosan kieszelt munkakímélő gépek pedig kiűzik a műhelyből a munkást, s kiveszik kezéből a kenyeret. A munkaidőt ugyan leszállították néhol, de ez mit használ, ha a munka intenzivebb és fárasztóbb? Ezelőtt egy munkás egy szövőgép mellett dolgozott, de a mióta a szövőszéket gőz hajtja, hármát, négyet igazgat s a gép szédítő sebessége sem itt, sem máshol pihenést nem enged, a figyelmet folyton lekötve, a munkás idegeit meríti ki. Ezelőtt a szorosán vett kenyérkereset csak a családapát vette igénybe, most a nők és gyermekek is gyári robotra járnak. Ezelőtt a békés polgári foglalkozást legfeljebb háborúk zavarták meg, most gazdasági válságok, váratlan nagyszabású tönkölés egyszerre százakat, ezereket sujtanak inséggel.

Ime ezek rövidre fogva a szociálisták főbb panaszai, melyekre nem lesz felesleges szintén csak röviden megjegyezni, hogy találmányok és gépek csak ideig-óraig képezhetik egyesnek vagy társaságoknak jövedelmes kiváltságát, de azután az egész emberiség jótévői lesznek. Gőz, villany, könyvnyomdászat, mechanicus szövőszék, varrógép stb. a társadalomnak épen azon osztályaira hozott áldást, melyeknek nem volt módjukban jó ruházatot viselni, könyveket olvasni, éhség idején idegen országok terményeivel életüket fentartani. Statisztikailag bebizonyított tény, hogy a találmányok nemhogy megapasztották volna, hanem a mely iparágakban alkalmaztattak, megszaportították a munkával foglalkozók számát, s társadalom, mely nem jutalmazná a találmányt, s nem nyújtana ösztönzést szabadalmakkal azok létrejöttére többé nem haladó emberek, hanem az életet tengető állatok társasága volna. Gépek mellett a munka kétségtelenül kimeríti a foglalkozót, s való, hogy a haladás izomerő helyett mindinkább az idegerőre támaszkodik, de épen abban rejlik egyik érdeme, hogy a társadalom alsóbb rétegeinek is széles körben nyújtott módot arra, miszerint mint valódi ember nemcsak anyagi, hanem egyszersmind értelmi erejüket is érvényesíthessék, s azt a szociálisták sem tagadhatnák, hogy a hol magasabb képzettség, kiváló ízlés, éber figyelem követeltetik a munkában, rendszerint a díjazás is előnyösebb. A nők és gyermekek munkájával kétségtelenül sok visszaélés fordulhat elő, a mint a hűbéri korban a férfiak is viseltek igazságtalan ígát, de az viszont ismét való, hogy csak a polgárisodás teremtett nők és gyermekek által végezhető ipari foglalkozásokat, s bizonyára kedvezőbb az olyan család helyzete, melyben a gyermekek is pénzt hozhatnak a házhoz, mint a hol az atyát érő csapással az egész család pusztul. Bizonyos gépszerű egyoldalúság s e miatt válságokban a csak egy-nemű foglalkozáshoz értőket sújtó inség, kétségtelenül árnyoldala civilizatióknak, de ezzel szemben nincs bebizonyítva, hogy a szociálisták által magasztalt kisiparban a bizonytalanul bevetődő megrendelésekre váró s napot nap után tengető kisiparosok között együttvéve nincs-e nagyobb és nyomasztóbb munkafelakadás és nyomor? A tőke a végső erőfeszítésig nem hagyja bukni vállalatát s a hitel erejével átgázol a pillanatnyi zavarokon a nélkül, hogy a munkások a fenyegető veszedelemet éreznék, de a magára hagyatott kisiparos erőtelenségében a kereslet hullámzásaival nem birkozhatik meg. A középkor úgynevezett „szí-

lárd“ ipari szervezete csak a múlt homályában látszik ugyan oly erősnek a mindenféle ingó keretben, de ha az is lett volna, korunk iparos-osztályával nem tűr összehasonlítást, miután akkor a lakoságnak szerfelett csekély része, második aristocratiája foglalkozott csak iparral, s a mai, világrészek számára munkálkodó, tömegekben gyártó és tömegeket foglalkoztató iparos-államoknak még nyoma sem volt.

Ha a nyugati államok munkásai sorsukat igazságosan kívánják megítélni, akkor vándoroljanak el Európa félművelt államaiban élő kartársaikhoz, a kik talán egy szép kis földterület és kunyhó birtokában, de nem mint az angol munkások az ezer frtot meghaladó évi keresmény-nyel, hanem 50—80 frttal tengetik át az egész évet birkájukkal, sertésükkel egy vaczokban élve, reggel, délben, este a malé képében egyetlen olyan tápanyagot fogyasztva, melyet a francia szocialista ehetetlennek tart s a háziállatjának dob. Avagy keressék fel a még ennél is szegényebb, elszórtan havasokban, ronda falvakban élő napszámosokat, kik nyáron át az alvidékekre ereszkednek le kenyérért, télen pedig 10 kr napi bérért is hasztalanul ajánlanák fel parlagon heverő munkaerejüket. Lehet, hogy szocialista felfogás szerint a szabad természet ezen lakója, a gyár fojtó levegőjében görnyedő munkásnál boldogabb, miután Rousseau óta szokás azok részéről, a kik nem részesek benne, magasztalni az olyan állapotokat, melyektől az emberiség közös egyértelműséggel megválni törekszik; ha azonban nem a nagyobb jövedelemben, ruházatban, lakásban, élelemben és a művelt embert megillető élvezetekben rejlik a jobblét, akkor elesik jogosultsága a panásznak a miatt, hogy a tőke kizsákmányolva a munkaerőfelesleget, a munkásnak csak a legszigorubb megélhetés feltételeit adja meg és nyereségeiben nem részesíti, mert bizonyos, hogy a legnyomorultabb nyugati munkás többet élvez, jobban él és ruházkodik, mint falvaink lakosságának túlnyomó része, mely szocialista lapokat nem olvas és nem segíyez, hogy nyomorának hangot adhasson, congressusokat nem tart és nem sztrájkol, vagy jobban mondva az év nagy részében önkénytelenül munkaszünetet tart, mert nincs a kitől bérfelemelést, de bár munkát, foglalkozást követeljen; nem léteznek szükségletei s az ócsárolt tőke, melyből megkivánja a részesedést.

Valjon az olyszerü szövetkezetek, mint a milyen az angol mun-

kásoké, a kik csak 5 év alatt 50 millió frankot osztottak ki szükölködő társaik között; a különböző munkáslakházakat építő vagyonos társaságok; a Schultze-Delitsch-egyesületek; a napjainkban csodálatosan megszorodott és többnyire a munkásokra nézve előnyösen végződő munkaszünetek nem mind annak kézzelfogható bizonyítékai, hogy a tőke többet juttat a munkásnak, mint a mennyi életének fentartásához okvetetlenül szükséges, máskülönben mely pénzforrásokból élnének a munkások a szünetek alatt s minő vagyonból tarthatnák fen hatalmas egyesületeiket?

Az európai munkásnak lakása, ruházata, táplálkozása, gyermekeinek neveltetése, ezen segélyegyletek mind épen ellenkezőjét jelentik ama föltevésnek, mintha a szegény embernek végzete volna még szegényebbé válni. Hiszen nem kívánható a tőkétől, mely maga is megtakarított munka, hogy a midőn megsegíti édes testvérét, a munkát, s jót tesz a nemzeti termelés minden ágában, épen csak a tőketulajdonosnak ártson. Nagyobb tőke, nagyobb gazdasági erőt képvisel, s ezen erő nemcsak a terményeknek, hanem önmagának is megszorítására tör. Az ideges mohóság, melylyel korunk pénzt kerget, a visszaélések, melyekkel ember gyöngeségeit, pillanatnyi szorultságát a tőke a lelkiismeretlenségig kizsákmányolja, e századnak kétségtelenül egyik visszataszító jellemvonása, s habár nemzetgazdaságilag nem áll azon axioma, hogy a létért való küzdelemben az erősebb győzmiután a társadalomban egyik tagnak a létele a másiktól van feltételezve, s tulajdonképpen senki sem lehet legyőzött; de a javak megosztásában s a jóllét fokozataiban nem várhatni egyenlőséget, a míg tehetség, kincsszomj, élelmesség, munkakedv és szerencse közt nincs egyenlőség.

Egy igen fontos társadalmi jelenséget azonban ezen egyenetlenség megítélésekor soha sem szabad szem elől téveszteni, s ez abból áll, hogy az emberek aránylag igen csekély részének szenvedélye pénzre halmozni a vagyon tudatának kedvéért, hanem az óriási többség vagyont gyűjt, hogy kevesebb fáradtsággal nagyobb kényelemben élhessen, s esetleg gyermekeit neveltethesse, a kik szintén csak fogyasztók a társadalomban ezen idő alatt. A tőke szükségleti cikkekből vagy ezeket képviselő pénzből állván, rendeltetése a fogyasztás, illetőleg a szakadatlan átszállás azoknak kezéről, a kik kevesebbet dolgoznak és többet élveznek, azoknak kezei közé, a kik dolgozni

tudnak és akarnak, de e mellett takarékoskodnak is. A mint a productiv munkára épen a társadalom fogyasztó részének és a kezén levő tőkének felszaporodásával alkalom nyílik, a vagyon átszállása is megindul előbb az iparos és kereskedő polgárius körökre, s onnan az egyszerű munkásokra.

A történelem egész fejlődése ezen állítás mellett bizonyít. A nép alsó osztálya legelőbb rabszolga, azután jobbágy és később önálló szabad munkás lett. A polgári osztály: iparos, kereskedő és bankár előbb a társadalomnak lenézett, igen csekély számból álló kasztja, mely furfanggal, vesztegetéssel, önmegalázással tartotta fen harcos nagyurak várkastélyainak közelében életét, majd kiváltságokra tettek szert, maguk is várfalakat emeltek s a városokban kiindulási pontjait alkották meg annak a világtörténelmi nagy átalakulásnak, melyet a civisekről civilisatióknak, polgáriusodásnak nevezünk, mígnem a társadalomból mindig szélesebb köröket ölelvén fel magukban, uraivá lettek az államnak, létrehozván világszerte az újabbkori alkotmányosságot, mely törvény előtt minden embert egyenlővé, saját egyéni céljainak megvalósítására szabaddá tett. A rabszolgák ezrei felett élethalálnak urai, a történelmi nábobok, az a néhány dúsgazdag, a kiknek kezén egykor a nemzeti vagyon forgott, eltűntek a föld színéről, mint a geologia ősszállatai; később a hűbérurak, majd az apród- és lakájcsapatoktól kísért nemes urak is letettek minden hatalmi jelvényt, kardot, fegyvert a megizmosodott polgári osztály előtt. A kíséret és házi cselédek, vándordalnokok, házi szinpadok, fényes lakomák, nagy vadászatok, úri fogatok száma megapadt, de annál nagyobb arányokban megszaporodtak a munka után élő lakosság szolgálatára a bérkocsik, omnibuszok, hordárok, nyilvános színházak, hangversenyek, népmulatságok, lövész-, dalünnepélyek, munkakiállítások, casinók, kávéházak, vendéglők, jó szakácsnők és kisebb, de kényelmes és izléses polgári házberendezések. Magas polczairól leszállott mindenki, csak a munkája és tehetsége után élő napszámos osztálya a társadalomnak emelkedett.

De ugyanekkor a mai társadalomban napszámosná lett majd mindenki, t. i. óraszámra meghatározott munkája után él a hivatalnok a minisztertől aapidíjasig, a katona, a művész, az iparos, az író, színész, tanár, kereskedő, bankár, sőt nagyobbrészt a gazda is. A fizetésekben pedig bizonyos egyenlőség jött létre, a régi nagyobb

fizetések megapadtak és a kisebb állások fizetése megnövekedett. I. Napoleon alatt például 120 ezer frank volt a miniszter fizetése előbb Mazarin és Colbert hivataloskodásuk után 200 millió frank örökséget hagytak hátra, s valamennyi magasabb állás az abszolút uralkodók alatt rendkívül gazdagon volt megjutalmazva. Ellenben a kisebb hivatalnokok kevés számuknak daczára kevés javadalmazásban részesültek. Kolozsvárt például a 18. században a polgármester fizetése 300 forint volt, egy tanáré 257 frt, a plébánosé 230 frt és némi természetbeli javadalom.

Eddig tehát épen ellenkezője történt annak, a mit a socialisták hisznek, t. i. a vagyonság és jóllét a társadalom alsóbb és szélebb köreire szállott át.

Ezen állításnak igazat adott a statistika is, melyből befejezésül idézünk néhány számadatot.

1835-ben Franciaország lakói közül 200 ezeren 35 millió frankot helyeztek el takarékpénztárakban, 1878-ban pedig 3 millió 200 ezer betevő 1 milliárd és 12 millió frankot helyezett el. Angliában pedig többnyire a munkásosztálynak, miután a vagyonosabbak vállalatokban forgatják pénzüket, 3 és fél millió könyvvel 2 milliárdja van a takarékpénztárakban. Ugyancsak Angliában, a hol a szegény ügy egy század óta különös gondoskodás tárgyát képezi, 1849-ben 17 millió lakosság mellett 900 ezer ember volt a szegények házában, s daczára a lakosság növekedésének, a szegények száma következetesen alászállott úgy, hogy 1885-ben 10 millióval szaporodván a lakosság, a szegényházakban élők száma 100 ezerrel apadt. Az előbbi időkben 5 szegény esett 100 lakosra, most 3 esik, többnyire munkaképtelen. 1845-ben 148 ezer iparosa és kereskedője volt az országnak. 1877-ben pedig 381 ezer $6\frac{1}{2}$ milliárd bevallott jövedelemmel. Magában Angliában 14 év alatt 86% -al összesen 2 milliárd 600 millió frankra emelkedett a lakó házak értéke. Franciaországban pedig a mialatt a lakosság száma csak 20 százalékkal emelkedett, 6 millió 400 ezerről 1822-től 1876-ig 8 millió 600 ezerre emelkedett a házak száma.

Foville szerint Franciaországban 1820-tól 1870-ig fejenként a gabona fogyasztása megháromszorozódott s egyéb növényi tápszeré 20, az állati tápszeré 30, az italok fogyasztása 80 százalékkal emelkedett.

E néhány szám is eléggé igazolja, hogy az eszmének és munkaerőnek, szóval az egyéni tehetségnek szabadsága áldást hozott a művelt népekre. E szabadság adott lételt csodás találmányoknak és mindenek felett oly hatalmas tőkének, mely nagyobbat alkot világszerte minden megelőző időknél, s oly általánossá tett műveltséget, jobblétet, mint előttünk a történelem egyetlen korszaka sem. A mit a harmadik rend a polgáriassult népeknek adott, minden osztály és rend szabadságánál többet nem nyújthat. Ezután ismét csak a szolgaság következhetik, a miben megelégedést az emberiség sohasem talál.

Nyomor és inség addig fog létezni, a mig emberek élnek, s a szenvedés gazdagnak, szegénynek osztályrésze, de valódi humanitást csak a mi időnk ösmer és ingyenes oktatás, segélyegyletek, árva-, agg-, lelenczházak, javító intézetek, kór- és szegényházak, különböző jótékony-egyletek és intézmények mind a testvériségi érzés hódításait bizonyítják. A hatalmasabbak visszaéléseinek gátot szabni, a sors csapásait enyhíteni, embertársainkat az eleséstől megóvni, a bukottat felemelni, ezután is a társadalomnak lesz annyival szigorubb kötelessége, minél inkább gyarapodik anyagi és szellemi ereje, de a sebeknek, melyeket a szabadság egyeseken az élet nehéz küzdelmei között ejt, mindig csak önmaga lehet legjobb orvosa.

Ha azonban a munkának köszönjük szabadságával és felhalmozott tőkéivel egyetemben a jelent, akkor a jövő is azoké, a kik dolgoznak, t. i. a munkásoké.

DR. BÉKÉSY KÁROLY.